

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ТА УТОЧНЕННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ УПРАВЛІНСЬКОЇ ЗВІТНОСТІ

DIFFERENTIATION OF SCIENTIFIC APPROACHES AND REFINEMENT OF CONCEPTUAL DEVICE MANAGEMENT REPORTING

Катерина НАГІРСЬКА,
Луцький національний
технічний університет

Kateryna NAGIRS'KA,
Lutsk National
Technical University

Управління завжди було досить складним процесом навіть у ті часи, коли підприємства були порівняно простими з точки зору їх розміру, технологій та зв'язку із зовнішнім середовищем. Одним з головних внутрішніх факторів невизначеності системи управління є несвоєчасна та неповна інформація як про поточний стан підприємства, так і про перспективи його розвитку. Звітність є елементом комунікації та зворотного зв'язку між користувачами звітної інформації та обліковою системою, виконуючи при цьому важливу функціональну роль у системі інформаційного забезпечення управління підприємством. Адже саме в ній інтегрується інформація всіх видів обліку, що надається зацікавленим користувачам. На сьогодні триває наукова дискусія серед учених щодо підготовки інформаційного масиву облікових даних та їх відображення у звітності.

Проблеми формування звітності підприємствами різних сфер національної економіки досліджуються в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Найбільше уваги науковцями приділялось вирішенню таких питань:

- дослідження історико-логічних етапів становлення звітності;
- місце й роль звітності (бухгалтерської чи фінансової) в системі управління підприємством;
- класифікація, вимоги та принципи формування звітності (бухгалтерської, фінансової);
- удосконалення облікового забезпечення та методику формування фінансової, статистичної та податкової звітності;
- використання комп'ютерних технологій при формуванні звітності.

Варто зазначити, що авторами не достатньо уваги приділено теоретичним і практичним аспектам вдосконалення облікового забезпечення та методикі формування управлінської звітності. Це зумовлює об'єктивну необхідність у дослідженні диференціації наукових підходів та уточненні категоріально-понятійного апарату.

Метою статті є дослідження наукових підходів щодо трактування понять «звітність», «бухгалтерська звітність», «фінансова звітність», а також уточнення визначення категорії «управлінська звітність».

У рамках визначення понятійного апарату управлінської звітності особливого розгляду заслуговує питання визнання науковцями єдиних дефініцій «звітність», «бухгалтерська звітність», «фінансова звітність», що вимагає узгодження й уніфікації підходів до трактування цих понять. Аналізуючи наведені в обліково-економічній літературі дефініції, варто зазначити, що більшість науковців при з'ясуванні сутності поняття «звітність» визначають її з кількох позицій (див. **табл.**):

- система узагальнених (зведених, підсумкових) взаємопов'язаних показників;
- сукупність форм (показників, відомостей, документів, декількох звітів);
- елемент методу бухгалтерського обліку;
- форма статистичного спостереження (збору статистичних даних);
- самостійна система.

У статті розглянуто диференціацію наукових підходів щодо трактування понять «звітність», «бухгалтерська звітність», «фінансова звітність», а також уточнено категоріально-понятійний апарат управлінської звітності.

The differentiation of scientific approaches is considered in relation to interpretation of concepts «accounting», «accounting control», «financial reporting», it is specified the categorical-conceptual vehicle of the administrative accounting.

На нашу думку, у ринкових умовах господарювання слід використовувати системний підхід щодо визначення поняття «звітність». Це розширить її функціональні можливості. Варто зазначити, що поняття «система» припускає визнання ряду принципових допущень:

- системи складаються з безлічі елементів і підсистем;
- елементи (підсистеми) взаємопов'язані між собою;
- при взаємодії елементів (підсистем) з'являється

ефект, який не може бути отриманий жодним з елементів системи окремо [1].

Ми погоджуємось з думкою **П.Хомина**, який вважає такий підхід щодо звітності цілком обґрунтованим, адже «їй притаманні всі ознаки системності». Він вважає, що «система звітності підприємств – це впорядкована сукупність взаємопов'язаних показників, що охоплюють і характеризують результати їх виробничо-фінансової діяльності за певний період. У ній знаходяться відображення дані оперативного, статистичного й бухгалтерського обліку» [2]. З цього приводу **Л.Біла** зазначає, що «система звітності, як і будь-яка система, складається з елементів, що знаходяться у взаємодії та підпорядковані досягненню однієї мети... елементом системи звітності є її форма з набором певних показників... окремі форми, перебуваючи у

Таблиця. Наукові підходи щодо визначення поняття «звітність» в обліковій, економічній та статистичній літературі (1881-2010 роки)

№ з/п	Коротка характеристика позиції науковців	Автор (рік)
1	2	3
1	Система узагальнених (зведених, підсумкових) взаємопов'язаних показників (даних)	Є.Глейх, С.Щенков (1949), С.Щенков (1952), Г.Вашинський (1956), А.Єфімов (1962), С.Бутко, С.Рогаченко, М.Гурін, М.Цейтлін (1972), І.Белій, А.Образовський (1976), А.Прохоров, М.Гіляров, Е.Жуков (1980), П.Безруких, В.Івашкевич, М.Кондраков, В.Палій, В.Новодворський (1994), Т.Джиджиристія, Я.Баренгольц (1995), М.Остап'юк, І.Даньків, М.Лучко (1998), А.Шеремет (1999), В.Загородній (1999), Ф.Бутинець (2000), Р.Алборов, М.Баканов (2002), Ю.Верига (2005), В.Лень, В.Гливенко (2006), М.Пушкар (2007), В.Орлов (2008)
2	Сукупність форм (показників, відомостей, документів, декількох звітів)	Г.Кузьмін (1882), В.Даль (1881), Д.Боголенов, М.Бронський, Н.Деревенко (1925), Н.Дембинський (1957), А.Галаган (1939), О.Козлова, Н.Парашутін, Т.Бабченко, О.Галаніна (1994), В.Дудко, Т.Ковальчук (1998), Ю.Бабаєв (2000), Н.Чебанова, Т.Чупир, Ю.Василенко (2006)
3	Елемент методу бухгалтерського обліку	М.Лучко (1997), О.Скірпан, В.Олійник, М.Палюх (1998), М.Кужельний, В.Літнік (2001)
4	Самостійна система	П.Хомин (2004)
5	Форма статистичного спостереження (збору статистичних даних)	П.Німчинов (1977), Т.Уманець (2003), О.Лугінін (2006), Ф.Бутинець (2009), Т.Кучеренко (2008), Ю.Верига (2008)

* Дослідження автора

взаємозв'язку, допомагають у досягненні загальної мети і, як результат, отримуємо систему звітності, що містить елементи, згруповані в ряд підсистем» [3].

Парадигмою в теорії бухгалтерського обліку є адитивний підхід, за яким звітність вважається лише одним з його елементів, тому в більшості наукових праць досліджувався як система тільки бухгалтерський облік. Наприклад, **М.Лучко** вважає, що «основне призначення звітності як одного з елементів методу бухгалтерського обліку полягає в тому, що за нею можна виявити тенденцію розвитку підприємства, визначити його економічний і виробничий потенціал, оцінити науково-технічний рівень продукції та її конкурентоспроможність, з'ясувати плато- і кредитоспроможність» [4, с. 40]. **М.Кужельний** та **В.Лінник** розглядають звітність за двома напрямками: як економічну інформацію про виробничу та фінансово-господарську діяльність підприємства і як елемент методу бухгалтерського обліку, уточнюючи, що це метод узагальнення й подання інформації про результати діяльності підприємства [5, с. 283].

Натомість професор **П.Німчинов** стверджує, що «звітність – метод бухгалтерського обліку, а метод спостереження статистики» [6, с. 214], що, на наш погляд, є суперечливим, оскільки звітність є лише джерелом інформації для статистичного спостереження, а не методом. У науковій літературі зі статистики звітність визначається як одна з організаційних форм статистичного спостереження [7–10], оскільки основний масив інформації органи статистики отримують з фінансової та статистичної звітності підприємств.

Слід зазначити, що в сучасних дослідженнях превалює традиційний перелік (адитивний підхід) елементів методу бухгалтерського обліку (документування, інвентаризація, оцінка, калькулювання, рахунки й подвійний запис, баланс і звітність). Проте ряд учених дотримуються думки, що звітність не є елементом методу бухгалтерського обліку. Так, **Л.Чижевська** стверджує, що «звітність не відповідає значенню методу бухгалтерського обліку... ознакою методу бухгалтерського обліку є те, щоб забезпечити відображення й узагальнення у грошовому вимірнику об'єктів обліку. Це досягається за допомогою оцінки, документації, інвентаризації, калькуляції, балансу, рахунків та подвійного запису... звітність не є елементом методу бухгалтерського обліку» [11, с. 123]. Цікавою є думка **Г.Ващинського**, який до складу методу не включає звітність, але восьмим елементом називає «узагальнення підсумків бухгалтерських записів» [12, с. 231]. Неординарним є підхід **М.Білухи**, який до методу бухгалтерського обліку відносить прийоми документалістики, двоїсті, органолептичні, балансово-звітні [13].

На нашу думку, різноманітність форм звітності ускладнюють визначення звітності як елемента методу бухгалтерського обліку, проте в разі її повного виключення бухгалтерський облік не забезпечить відображення результатів господарської діяльності у зведеній формі. Крім того, звітність як елемент методу бухгалтерського обліку забезпечує виконання основного завдання обліку щодо задоволення інформаційних потреб зацікавлених користувачів.

У науковій обліково-економічній літературі досить дискусійним є питання щодо розмежування понять «бухгалтерська звітність» та «фінансова звітність», причому можна виділити декілька позицій учених:

- бухгалтерська й фінансова звітність є тотожними поняттями;
- фінансова звітність є складовою бухгалтерської;
- існують принципові відмінності між бухгалтерською та фінансовою звітністю;
- характеризують лише бухгалтерську звітність;
- виділяють окремо фінансову звітність.

Термін «фінансова звітність» запроваджений в облікову практику в Україні з початку реформування системи бухгалтерського обліку та приведення його у відповідність до міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ). Вперше поняття «фінансова звітність» в офіційній термінології відображено в Законі України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 року, де зазначено, що «фінансова звітність – це звітність, що містить інформацію про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період» [14, с. 6]. Проте, на думку **А.Бородкіна**, «діюча і представлена суб'єктами підприємницької діяльності звітність ділиться на два види: статистичну і бухгалтерську, і ніякої фінансової звітності в природі не існує» [15, с. 45]. З цього приводу **Н.Семенішена** вказує на наступні протиріччя в Законі: «...Щодо самої назви – чому саме «Про...фінансову звітність в Україні»? Якщо мається на увазі баланс, звіт про фінансові результати і звіт про рух грошових коштів, то як щодо решти форм бухгалтерської звітності, адже вони теж мають відповідати тим принципам, котрі викладено в Законі...» [16].

Справедливою є думка **М.Кужельного** та **В.Лінника**, які вважають, що фінансова звітність як складова бухгалтерської включає п'ять звітних форм, затверджених П(С)БО, тоді як бухгалтерська звітність, крім фінансової, містить деякі форми спеціалізованої звітності, встановлені галузевими міністерствами та відомствами [5, с. 283]. Аналогічної позиції дотримується **Л.Сук**,

який наголошує на тому, що економічна категорія «бухгалтерська звітність» більш ширша, ніж «фінансова звітність» [17, с. 196]. На думку **А.Хоріна**, між бухгалтерською та фінансовою звітністю існують принципи відмінності, які полягають у тому, що «в бухгалтерській звітності організація розглядається як єдиний майновий комплекс, як єдність інтересів осіб, що беруть участь у справах організації. У фінансовій звітності в категоріях бухгалтерського обліку (активи, зобов'язання, капітал, доходи, витрати, прибуток, надходження, платежі й ін.) представлені корпоративні інтереси осіб, що об'єднують своє майно, права та інші взагалі значимі з точки зору економічної діяльності складові для досягнення інтересів окремих учасників» [18, с. 56].

Ми підтримуємо думку **А.Бакаєва**, який виявив відмінності понять «бухгалтерська» й «фінансова» звітність і висловив їх таким чином: за своєю економічною сутністю бухгалтерська звітність ґрунтується на концепції відповідності вимогам національного бухгалтерського законодавства, а фінансова звітність – на стандартах, які визначають принципи формування та розкриття показників, що відповідають концепції ризикового фінансового капіталу [19].

Отже, фінансова звітність є складовою бухгалтерської звітності та призначена для управління фінансовими вкладеннями і грошовими потоками інвесторами (власниками, кредиторами). Під бухгалтерською звітністю слід розуміти звітність, що містить інформацію про результати діяльності підприємства, його майновий і фінансовий стан за звітний період і яка призначена зовнішнім та внутрішнім користувачам для задоволення їх інформаційних запитів.

Варто зауважити, що науковці умовно поділяють (за ознакою задоволення потреб категорії користувачів) бухгалтерську звітність на внутрішню й зовнішню. З цього приводу **Н.Семенішена** зазначає, що «використовувати в науковому обороті словоформи «внутрішня», «зовнішня» є некоректним... звітність як результатна інформація є інструментом, за допомогою якого відбувається вплив на об'єкт управління як на загальнодержавному рівні (з боку різних користувачів з різним ступенем впливу), так і в рамках самої організації...» [16].

На думку **В.Пантелєєва**, «у вузькому сенсі внутрішня звітність являє собою звіти про події, виконані за завданням керівництва. У більш широкому сенсі управлінська звітність – це діюча на підприємстві система надання керівництву структурованої інформації (у вигляді довідок, звітів, записок) про аспекти діяльності підприємства» [20, с. 317].

Справедливою є думка **Л.Чижевської**, яка пропонує розрізняти внутрішню бухгалтерську звітність, що складається бухгалтером-аналітиком та подається менеджерам, і управлінську звітність, яка складається управліннями різних рівнів і містить оцінку результатів діяльності та прогнози напрями розвитку [21].

На нашу думку, хоч управлінська звітність і має внутрішній характер, але вона є набагато ширшим поняттям, ніж внутрішня бухгалтерська звітність, адже джерелом для її складання можуть бути не лише облікові дані, а й позаоблікова інформація. Так, американські дослідники **Е.А.Аткінсон** (Anthony A. Atkinson), **Р.Д.Банкер** (Rajiv D. Banker), **Р.С.Каплан** (Robert S. Kaplan), **С.М.Янг** (S. Mark Yong) використовують підхід, який базується на визначенні професійної організації – Інституту управлінських бухгалтерів (Institute of Management Accountants – IMA). Автори виокремлюють два види обліку (управлінський та фінансовий), але особливістю управлінського обліку вважають його спрямованість на внутрішніх користувачів і використання фінансової та нефінансової інформації (якість, показники тривалості процесу, задоволеність клієнтів, творчий потенціал співробітників, експлуатаційні якості нового продукту). Як управлінські звітні форми автори виділяють операційні, фінансові бюджети та збалансовану систему індикаторів [22, с. 660].

В.Палій називає її внутрішньою і тлумачить як «скупність впорядкованих показників та іншої інформації. У ній дається інтерпретація відхилень від цілей, планів і кошторисів, без чого облік залишається формальним скупченням цифрових даних, непридатних для цілей внутрішнього управління» [23]. **Т.Карпова** зазначає, що «внутрішня звітність підрозділів – це система взаємозв'язаних економічних показників, яка характеризує результати діяльності підрозділів за певний проміжок часу» [24]. Дещо ширше розглядає поняття управлінської звітності колектив авторів навчального посібника «Основи управлінського обліку» під редакцією **Н.Адамова**: «Управлінська звітність – це комплекс взаємозв'язаних даних і розрахункових показників, що відбивають функціонування організації як суб'єкта господарської діяльності і згрупованих в цілому по підприємству і в розрізі структурних підрозділів» [25].

Цікавою є позиція **П.Хомина**, який ототожнює внутрішню звітність з оперативно-технічною, оскільки, на думку автора, в останні роки термін «оперативно-технічний облік», який є джерелом складання такої звітності, практично витіснений поняттям «управлінський облік» [2]. Ми не погоджуємось з думкою вченого, оскільки вважаємо, що оперативна (оперативно-технічна) звітність не є синонімом внутрішньої бухгалтерської звітності, а є складовою управлінської звітності. Так, **М.Кужельний** та **В.Лінник** відносять до оперативно-технічної звітності таку, яка містить показники роботи окремих підрозділів, цехів, дільниць, служб підприємства за невеликі

приміжки часу – добу, п'ятиденку, тиждень, декаду, і зазначають, що ця звітність використовується для контролю за ходом виконання завдань і оперативного регулювання процесу виробництва, фінансових розрахунків придбання виробничих запасів, реалізації тощо [5, с. 290].

Г.Швиданенко, В.Лаврененко наводять відмінні особливості управлінської звітності від фінансової та податкової, основною з яких є те, що інформація управлінської звітності є більш детальною та включає як практичні, так і прогностичні показники [26]. Проте якщо розглядати звітність з точки зору задоволення інформаційних потреб внутрішніх користувачів, то до неї можна віднести інформацію фінансової звітності, зокрема ту, яка впливає на прийняття ними управлінських рішень. Таким чином, фінансова звітність теж певною мірою є управлінською. Так, відомий англійський учений **Т.Скоун** (Т. Skoun) зазначає, що в управлінському обліку прийнятне використання фінансових звітів [27, с. 50].

Ми поділяємо думку Н.Семенішеної, яка визначає управлінську звітність на макрорівні (макрорівнева) так: «...Це економічна модель об'єкта управління (або окремих його елементів), яка є інструментом моніторингу і контролю суб'єктом управління, що використовується з метою впливу на функціонування цього об'єкта». А щодо мікрорівня (мікрорівнева), то вона «визначена як сукупність підсумкових показників, що являють собою результативну частину обліково-аналітичної інформації, регульованої завданнями управлінської діяльності в межах організації за форматом, обсягом, змістом і часовими параметрами, визначеними суб'єктом управління» [16].

Таким чином, науковці використовують різні словоформи: «внутрішня», «внутрішньогосподарська», «оперативно-технічна (оперативна)» звітність. На нашу думку, застосування цих словоформ не зовсім коректне, оскільки вони не відображають чіткого розуміння її змісту і зв'язку звітності з управлінням та прийняттям управлінських рішень. Тому найбільш вдалим буде застосування словоформи «управлінська звітність».

Отже, управлінська звітність – основне джерело задоволення інформаційних потреб управління (як на макро-, так і на мікрорівні) шляхом надання користувачам взаємопов'язаних показників, що дозволяють оцінювати й контролювати, прогнозувати й планувати діяльність структурних підрозділів та підприємства в цілому. Система управлінської звітності дозволяє керівництву підприємства, з одного боку, зрозуміти межі своїх можливостей, а з другого – слугує інформаційною підтримкою під час прийняття управлінських рішень.

ВИСНОВКИ

Диференціація наукових підходів щодо трактування поняття «звітність» дає можливість виокремити неоднозначні позиції наукових шкіл, зокрема: як системи узагальнених (зведених, підсумкових) взаємопов'язаних показників; сукупності форм (показників, відомостей, документів, декількох звітів); елемента методу бухгалтерського обліку; форми статистичного спостереження (збору статистичних даних); самостійної системи. У ринкових умовах господарювання найбільш досконалим є системний підхід до визначення поняття «звітність», що розширює її функціональні можливості.

У науковій літературі досить дискусійним є питання щодо розмежування понять «бухгалтерська звітність» та «фінансова звітність». Найбільш обґрунтовані такі підходи вчених: бухгалтерська й фінансова звітність є тотожними поняттями; фінансова звітність є складовою бухгалтерської; існують принципові відмінності між бухгалтерською та фінансовою звітністю; характеризують лише бухгалтерську звітність; виділяють окремо фінансову звітність. На нашу думку, фінансова звітність є складовою бухгалтерської звітності і призначена для управління фінансовими вкладеннями й грошовими потоками інвесторів (власників, кредиторів). Під бухгалтерською звітністю слід розуміти звітність, що містить інформацію про результати діяльності підприємства, його майновий і фінансовий стан за звітний період, вона призначена зовнішнім та внутрішнім користувачам для задоволення їх інформаційних запитів.

Публікації провідних учених свідчать про використання різних словоформ: «внутрішня», «внутрішньогосподарська», «оперативно-технічна (оперативна)» звітність. Застосування їх є не зовсім коректне, оскільки це не відображає чіткого розуміння змісту і зв'язку звітності з управлінням та прийняттям управлінських рішень. Найбільш вдалим є застосування словоформи «управлінська звітність». Управлінська звітність – основне джерело задоволення інформаційних потреб управління (як на макро-, так і на мікрорівні) шляхом надання користувачам взаємопов'язаних показників, що дозволяють оцінювати й контролювати, прогнозувати й планувати діяльність структурних підрозділів та підприємства в цілому. Система управлінської звітності дозволяє керівництву підприємства, з одного боку, зрозуміти межі своїх можливостей, а з другого – слугує інформаційною підтримкою під час прийняття управлінських рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Партер У. *Современные основания общей теории систем: пер. с англ.* / У.Партер. – М.: Наука, 1971. – 555 с.
2. Хомин П.Я. *Формування системи звітності сільськогосподарських підприємств та її облікового забезпечення: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.06.04 / П.Я.Хомин.* – ННЦ «Ін-та аграр. економіки» УААН. – К., 2004. – 34 с.
3. Біла Л.М. *Формування системи фінансової звітності сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 / Л.М.Біла.* – Київ. – 2005. – 17 с.
4. Лучко М.Р. *Бухгалтерський облік в управлінні бізнесом: зарубіжний досвід [Текст] / М.Р.Лучко.* – К.: Облікінформ., 1997. – 144 с.
5. Кужельний М.В., Лінник В.Г. *Теорія бухгалтерського обліку: підруч. [Текст] / М.В.Кужельний, В.Г.Лінник.* – К.: КНЕУ, 2001. – 334 с.
6. Німчинов П.П. *Загальна теорія бухгалтерського обліку / П.П.Німчинов.* – К.: Вища школа, 1977. – 240 с.
7. Лугінін О.Е. *Статистика національної економіки та світового господарства: [навчальний посібник] / О.Е.Лугінін.* – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 502 с.
8. *Статистика: [навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів] / За ред. проф. Ф.Ф.Бутиця.* – Житомир: ЖДТУ, 2009. – 280 с.
9. Уманець Т.В. *Статистика: [навчальний посібник] / Т.В.Уманець, Ю.Б.Лігарев.* – К.: Вікар, 2003. – 623 с.
10. *Теорія статистики: [навчальний посібник] / П.Г.Вашків, П.І.Пастер, В.П.Сторожук.* – К.: Либідь, 2001. – 320 с.
11. Чижевська Л.В. *Баланс та звітність як елементи методу бухгалтерського обліку // Вісник ЖІТ.* – 2003. – № 18. – С. 118-124.
12. Ващинский Г.В. *Бухгалтерский учет в сельскохозяйственных предприятиях / Г.В.Ващинский.* – М.: Гос. изд-во сельскохозяйственной литературы, 1956. – 352 с.
13. Білуха М.Т. *Теорія бухгалтерського обліку: [підручник] / М.Т.Білуха.* – К. – 2000. – 692 с.
14. *Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996 – XIV // Бухгалтерський облік на підприємствах АПК. Т. 1. Посібник по застосуванню нормативно-методичних документів з бухгалтерського обліку в Україні. / За ред. В.М.Пархоменка та В.М.Жука.* – К.: ІАЕ, 2004. – 826 с.
15. Бородин А.С. *«Шоковая терапия» для бухгалтерского учета // Світ бухгалтерського обліку.* – 1997. – № 1. – С. 41-46.
16. Семенішена Н.В. *Комунікативна та інформаційно-аналітична функції бухгалтерської звітності сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» / Н.В.Семенішена.* – Київ. – 2008. – 21 с.
17. Сук Л.К. *Теорія бухгалтерського обліку: [навч. посібник] / Л.К.Сук.* – К.: Інститут післядипломної освіти Київського університету імені Тараса Шевченка. – 2002. – 238 с.
18. Хорин А.Н. *Балансовое обобщение данных финансовой отчетности / А.Н.Хорин.* – *Бухгалтерский учет.* – 2002. – № 10. – С. 56-59.
19. Бакаев А.С. *Реформирование бухгалтерского учета в России: автореф. дисс. на соискание ученой степени д-ра екон. наук. / А.С.Бакаев.* – Москва, 2006.
20. Пантелеев В.П. *Внутрішня звітність підприємства як інформаційна база внутрішнього контролю підприємства / В.П.Пантелеев // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць.* – К.: КНЕУ. – С. 316 – 324.
21. Чижевська Л.В. *Звітність підприємств: [навчальний посібник] / за ред. Ф.Ф.Бутиця.* – Житомир: ЖДТУ, 2003. – 436 с.
22. *Управленческий учет [Текст] / Э.Аткинсон, Р.Банкер, Р.Каллан, М.Янг; пер. с англ.* – М.: Вильямс, 2005. – 874 с.
23. Палий В.Ф. *Бухгалтерский учет в системе экономической информации / В.Ф.Палий.* – М.: Финансы, 1975. – С. 128-131.
24. Карпова Т.П. *Управленческий учет: [учебник для вузов] / Т.П.Карпова.* – М.: ЮНИТИ, 2002. – 350 с.
25. Адамов Н., Адамова Г. *Внутренняя управленческая отчетность: принципы. Виды и методы составления / Н.Адамов.* // *Финансовая газета (регион. вып.).* – 2007. – № 30.
26. *Контролінг: [навчальний посібник] / Г.О.Швиданенко, В.В.Лаврененко, Л.М.Приходько.* – К.: КНЕУ, 2008. – 264 с.
27. Скоун Т. *Управленческий учет [Текст] / Т.Скоун; пер. с англ.; под ред. Н.Д.Ериашвили.* – М.: Аудит-Юнити, 1997. – 179 с.